ÖNCE SÖZ VARDI

FELSEFE, İLAHİYAT VE SOSYOLOJİDE HERMENÖTİK

YASİN AKTAY

Erol Göka ve Abdullah Topcuoğlu'nun Katkılarıyla

VaDi

ÖNCE SÖZ VARDI
FELSEFE, İLAHİYAT VE SOSYOLOJİDE HERMENÖTİK
Yasin Aktay

Erol Göka ve Abdullah Topcuoğlu'nun Katkılarıyla

Vadi Yayınları: 122
Felsefe Dizisi: 9
ISBN 978-975-7726-33-3

Yayın hakları:
© Vadi Yayıncılık, 2020

Yayın Yönetmeni: Bekir Cantemir
Yayına Hazırlayan: Erdal Kurğan
Tashih: Coşkun Yıldız
Sayfa Düzenleme: DBY Ajans
Kapak Tasarımı: Hüma Abay

1. Basım: Ankara, 1996
Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş
4. Basım: İstanbul, 2020

İç Baskı/Cilt:
Step Ajans Matbaacılık (Sertifika No: 45522)
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar/İstanbul - Tel: 0212-4468846

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan fotokopi dâhil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Vadi Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş.
Yayıncılık Sertifika No: 31122
Muhittin Üstündağ Cad. No:11 Kadıköy/İstanbul
Tel: +90 216 428 11 02 Faks: +90 216 428 11 01
E-Posta: bilgi@vadiyayinlari.com.tr

www.vadiyayinlari.com.tr
VadiYayinevi

YASİN AKTAY: 1966'da Siirt'te doğdu. Siirt İHL'yi 1985'te tamamladıktan sonra ODTÜ Sosyoloji Bölümünde 1990'da lisans, 1993'te *Political and Intellectual Disputes on the Academisation of Religious Knowledge* isimli teziyle Yüksek Lisans; 1997'de de *Body, Text, Identity -Islamist Discourse of Authenticity-* başlıklı tezle doktora derecelerini aldı. 1999 yılında Uygulamalı Sosyoloji Alanında Doçent, 2005 yılında da Kurumlar Sosyolojisi alanında Profesör oldu. ABD'de Utah ve Maine at Farmington Üniversitelerinde akademik çalışmalar yaptı, dersler verdi. 1992-2012 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyeliği yaptı. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir. 1991 yılından itibaren *Tezkire* dergisini, 2002 yılından itibaren de *Sivil Toplum Dergisi*'ni çıkarmaya başladı. 2010-2014 yılları arasında Ankara'da bulunan Stratejik Düşünce Enstitüsü başkanlığı yaptı. Birçok TV kanalında programlar yapan Aktay, yurt içi ve yurt dışı birçok dergide Türkçe, Arapça ve İngilizce kitaplar ve makaleler yayınladı. TÜBA üyesi de olan Aktay'ın başlıca eserleri şunlardır:

Yayımlanmış kitapları: *Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm* (A. Topcuoğlu ile 1996), *Din Sosyolojisi* (M. E. Köktaş ile 1998), *Türk Dininin Sosyolojik İmkânı: Alevilik ve İslam Protestanlığı* (1999), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık* (2004), *Küresel Kentleşme: Konya Örneği* (2006), *Tarihbozumu: Tarih Sosyolojisi ve Tarih Bilinci* (2010), *Türk Sosyolojisinin Tarihine Eleştirel bir Katkı* (2010), *Türkiye'de Ortak bir Kimlik Olarak Ötekilik* (2010), *Korku ve İktidar: Komplo Üretimi ve Elit Tahakkümü* (Pınar, 2010), *Karizma Zamanları: 28 Şubat'tan 27 Nisan'a AK Parti ve Türk Siyaseti* (2011), *Hepimiz Ötekiyiz,* (A. Kızılkaya ile, 2014), *Neye Himmet Neye Hizmet* (2014), *Küreselleşme, Çokkültürlülük, Sahicilik, Sosyoloji Temrinleri-1* (2015), *Postmodern Kavşakta Din ve Sivil Toplum, Sosyoloji Temrinleri-2* (2015), *İslam ve Solun Soykütüğü* (2016), *İslâm ve Sekülerleşmenin Kaynakları* (2017), *Seyyid Kutub, Siyasal Teoloji, Fıkıh ve Tarihsellik,* (2017), *Culture and Politics in the Changing Middle East* (P. Sharkawy ve A. Uysal ile 2012), *State Justice and Youth*, (B. Akgün, A. Uysal, F. Bendridi ile 2014), *El-Thaqafatu ve Dirasatu'l Sharkqu'l Awsat* 2 cilt (P. Sharkawy ve A. Uysal ile 2012), *El-devletu ve'l adeletu ve'l-şebab*, (B. Akgün, A. Uysal, F. Bendridi ile 2014), *Devlet Adalet ve Gençlik*, (B. Akgün, A. Uysal, F. Bendridi ile, 2014).

Çeviriler: Bryan S. Turner'dan *Max Weber ve İslâm* (1992; 1997; 2019); Muhammed Arkoun'dan *Tarih, Felsefe ve Siyaset Üzerine Konuşmalar* (C. Erdemci ile, 2000), Ira Lapidus'tan *İslam Toplumları Tarihi 2 Cilt* (2002; 2010), Emile Durkheim'dan, *Dini Hayatın İlk Biçimleri* (K. Çapık ile, 2019).

EROL GÖKA: 1959 yılında Denizli'de doğdu. Ortaöğrenimini "parasız yatılı" olarak Aydın'da tamamladı. 1983'te "Tıp Doktoru", 1989 yılında "Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı" oldu. İzmir'de tamamladığı askerlik görevinin ardından 1992 yılında "Psikiyatri Doçenti" olmaya hak kazandı. 1998'de Sağlık Bakanlığı ve YÖK'ün birlikte düzenlediği sınavlar dizisinde başarılı olarak Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği Şefi oldu. 2010 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilimdalı'na "Profesör" olarak atandı. Halen Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Ankara Bilkent Şehir Hastanesi'nde "Psikiyatri Bölümü Eğitim ve İdari Sorumlusu" olarak görevli. Psikiyatrinin birçok alanında yapılan bilimsel çalışmalarda yer almasına rağmen ilgisi, daha çok psikiyatrinin sosyal bilimlerle ve felsefe ile kesişim noktalarında yoğunlaşmıştır. İnsanın dinamik özelliklerine ve grup-varlığına olan ilgisi onu psikodinamik yönelimli klinik uygulamalara ve grup psikoterapilerine yöneltmiştir. 1991 yılında altı yıl süren bir eğitim faaliyetini tamamlayarak

Uberlingen Moreno Enstitüsü'nün onayladığı "Psikodrama Asistanı" belgesini almaya hak kazanmış, "Psikodrama Terapisti" olmak için gerekli olan teorik ve uygulamaya dönük çalışmaları yerine getirmiştir.

Türkiye Günlüğü dergisinin yayın, birçok tıp ve beşerî bilimler alanındaki derginin danışma kurullarında bulunmaktadır. Çok sayıda bilimsel çalışmanın içinde yer almış, bilimsel makale üretmiştir. Gençlik döneminde *Varoluşun Psikiyatrisi* (1997) kitabıyla çerçevesini kurmaya giriştiği psikiyatri alanındaki teorik çalışmalarını *Psikiyatri ve Felsefe* (2008), *Felsefe ile Psikiyatri* (2008) ve *Hayatın İçinde Psikiyatri* (2009) kitaplarında toplamıştır. Ölüm ve matem konularındaki çalışmalarını içeren *Hoşçakal: Kayıp, Matem ve Hayatın Zorlukları* (2009; 2018) ve *Hayatın Anlamı Var mı?* (2013) kitapları psikiyatriye bakışındaki özgün varoluşçu çerçeveyi ortaya koymaktadır. Dr. Murat Beyazyüz ile birlikte yazdığı *Geçimsizler: Kişilikleri Tanıma ve Geçinmeyi Kolaylaştırma Kitabı* ve *Gerçek, İnsanın Yüzünde Yazar mı?* (2012) mesleki kitaplarının yanı sıra *Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları* (2016), *İnternet ve Psikolojimiz: Teknomedyatik Dünyada İnsan* (2017) son dönemde dünyada ortaya çıkan gelişmeleri değerlendiren kitaplarıdır. Büyük grupların davranışlarının dinamiklerine ve tarihsel kökenine yönelmiş çabasının ürünü olarak *İnsan Kısım Kısım* (2006; genişletilmiş baskı, 2019), *Türk Grup Davranışı* (2006) *Türklerin Psikolojisi* (2008; 2018) ve *Yedi Düvele Karşı: Türklerde Liderlik ve Fanatizm* (2009), *Türk'ün Göçebe Ruhu* (2010; 2018) kitaplarını yazmıştır.

2013 yılında kurulan Akil İnsanlar Heyeti'nde İç Anadolu Grubu'nda yer almıştır. *Türk Grup Davranışı* kitabı ile Türkiye Yazarlar Birliği 2006 yılı "Yılın Fikir Adamı Ödülü"ne layık görülmüş, 2008 yılında, Türk Ocakları tarafından "ilmi çalışmalarıyla Türk milletinin ufkunu açan eserler ortaya koyması" dolayısıyla, "Ziya Gökalp/ Türk Ocakları İlim ve Teşvik Armağanı" verilmiştir.

ABDULLAH TOPCUOĞLU: 1955 Konya Doğumlu. Lise eğitimini Konya'da aldıktan sonra, 1974'te ODTÜ Sosyoloji Bölümüne kaydoldu, 1980'de mezun oldu. 1981 Kasım'ında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığı Selçuk Üniversitesinde Yüksek Lisans eğitimini ve 1990'da *Konya'daki Büyük Sanayiciler: Sosyolojik Bir Araştırma* isimli çalışmasıyla Doktorasını tamamladı. 1996'da Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalında Doçent oldu. 2004 yılında da yine aynı Anabilim Dalında Profesör olan Topcuoğlu, Selçuk Üniversitesinde bir süre Sosyoloji Bölüm Başkanlığı, İletişim Fakültesi Dekanlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Başkanlığı ve Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Yurt içi ve yurtdışında değişik dergilerde yayınlanmış birçok makalesi olan Topcuoğlu'nun eserleri ise şöyledir:

Postmodernizm ve İslâm, Küreselleşme ve Oryantalizm (Ankara, Vadi Yayınları, 1996, 2. baskı 1999, Yasin Aktay'la birlikte derleme); *Din Sosyolojisi* (Vadi Yayınları 1998, Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş ile birlikte derleme); *İletişim Kuramları ve Yabancılaşma, Üniversite Gençliğinin Değerleri* (Vadi Yayınları, Ankara, 1999); *Akrabalık ve Hemşerilik İlişkilerinin Toplumsal Sermaye Değeri* (Çizgi Yayınları, 2003); *Konya Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Sosyo-Ekonomik Durum Analizi ve AB'ye Bakış* (Konya Sanayi Odası Yayınları, 2003); *Konya Sanayi Envanteri Çalışması* (Konya Sanayi Odası Yayınları, Konya, 2002)

İçindekiler

Üçüncü Baskı Vesilesiyle 9

İkinci Baskıya Önsöz 27

Önsöz 31

Birinci Bölüm
Hermenötiğe Giriş

Genel Olarak Hermenötik 43

Hermenötik Teori 49
- Schleiermacher 51
- Tarihselci Hermenötikçiler 53
- Dilthey 55
- Betti'nin Hermenötik Kuramı 58

Hermenötik Felsefe 61
- Heidegger'in Varoluşsal-Ontolojik Hermenötiği 65
  - Heidegger'in Bir Hazırlayıcısı Olarak Edmund Husserl 66
  - Heidegger'in Husserl'in Fenomenolojisini Hermenötiğe Dönüştürmesi 68
- Bultmann'ın Teolojik Hermenötiği 74
- Gadamer'in Felsefi Hermenötiği 81
  - Hermenötiğin Temeli: Anlamın Yapısı ve Pratiğin Önemi 83

Hermenötik Dairesi 87
Hakikate Yöntembilgisi (Methodology) ile Varılamaz 91

Eleştirel Hermenötik 97
Jürgen Habermas'ın İdeoloji Eleştirisi 99
Apel'in Bilgi Antropolojisi 103
Marksist Eleştirel Hermenötikçiler 104

Paul Ricoeur'un Fenomenolojik Hermenötiği 106
Ricoeur'un Fenomenolojik Hermenötiğine Genel Bir Bakış 106
Hermenötikler Arasında Bir Arabulucu Olarak Ricoeur 113
Anlamlı Eylemi Bir Metin Gibi Görmek 117
İnsan eylemi açık bir metin olarak görülebilir 117
Metin modelinin yöntembilgisi beşerî bilimler için uygundur 123
Anlamadan açıklamaya 124
Açıklamadan anlamaya 126
Ricoeur'un *Freud ve Felsefe*'si 130
Ricoeur'un amacı, yöntemi ve genel değerlendirmeleri 131
Freud'un ikinci okunması 137
Ricoeur'a göre Freud'un epistemolojisi ve ona yöneltilen eleştiriler 142
Ricoeur, psikanalizi hermenötiğe mi indirgiyor? 144
Epistemolojik ikicilik (dualism) suçlamaları 146
Ricoeur, bilimin anlamını daraltıyor mu? 148

İkinci Bölüm
Çağdaş Hermenötikçiler Arasındaki Tartışmalar

Giriş 157

Hermenötik Probleminin Evrenselliği 162

Betti'ye Karşı Gadamer 171

Habermas'a Karşı Gadamer 181
Hermenötiğin Evrensellik İddiası 187
Replik 197

Gadamer ve Habermas'ın Arabulucusu: Ricoeur 208
Gadamer: Gelenek Hermenötiği 208
Habermas: İdeoloji Eleştirisi 216
Eleştirel Bir Hermenötiğe Doğru* 224

Üçüncü Bölüm
Postmodernizm ve Hermenötik

Kavşak Noktaları 239

Richard Rorty'nin Aynasız Pragmatizmi 259
Deleuze ve Guattari: Bin Yayla Arasında Göçebe Düşünce 269

Radikal Hermenötik: Jacques Derrida 273
Post-yapısalcılık ve Yapıçözümü 275
Metafizik Eleştirisi ve Sözmerkezcilik 289

Diyalog ve Yapıbozumu 297
Gadamer: Metin ve Yorum 309
Derrida'nın Tebliği ve Gadamer'e Üç Sorusu 337
Gadamer'in Derrida'ya Yanıtı 346
Bir diyalog gerçekleşmediyse bu neyin yapıbozumu? 350

Radikal, Daha Radikal Hermenötik 364
Caputo'nun Derridası? 370
"Caputo" İmzasını çizen eserler 376
Yahudi olmayan bir Yahudi, ateist bir Yahudi Yapıbozumcu Yahudi bir strateji mi? 379

Hayatı Orijinal Zorluğuna İade Etmek / John D. Caputo 384

Dördüncü Bölüm
Sosyolojide Hermenötik

Sosyoloji ve Hermenötik Arasında Geçişler 397
Düşüncenin Almancası, Fransızcası ve İngilizcesi 398
Karl Marx: Dünyayı eylem mi değiştirir yorum mu? 401
Açıklamacı Sosyolojiden Anlamacı Sosyolojiye, Marx ve Durkheim'dan Weber ve Schutz'a 406
Sembolik Etkileşimcilik 420
Hayatı maskeli bir oyun gibi görmek: Dramaturji 427
Ortak gerçeklik algısı veya müşterek aldanış ihtiyacı: Etnometodoloji 431

Hermenötik Bağlamda Modernliğin Düşünümselliği 441
Modernliğin Düşünümselliği 444
Riske Karşı Düşünümsellik: Ulrich Beck 448

Düşünümsellik ve Uzmanlar Sistemi: Anthony Giddens.....452
Hermenötik/Estetik Düşünümsellik.....457
Negatif Düşünümsellik: Bir Söylem Olarak Modernlik.....459

Türkçede Hermenötik Literatür.....464
Hermenötik Üzerine Genel Telif Çalışmaları.....466
İlahiyat ve Hermenötik.....470
Schleiermacher Üzerine.....476
Dilthey ve Husserl Üzerine.....476
Heidegger Üzerine.....477
Bultmann Üzerine.....483
Gadamer Üzerine.....483
Derrida Üzerine.....484
Hermenötik Üzerine Yazılmış Eserlerin Türkçeye Çevirisi.....485
Wilhelm Dilthey.....488
Edmund Husserl.....488
Martin Heidegger.....489
Rudolf Bultmann.....492
Hans-Georg Gadamer.....492
Jürgen Habermas.....493
Paul Ricoeur.....494
Richard Rorty.....495
Jacques Derrida.....496

Açıklamalı Kaynakça.....503

Şahıs İsimleri İndeksi.....525

Karma İndeks.....532

Üçüncü Baskı Vesilesiyle

Karl Marx, Feuerbach üzerine 11. Tezde "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir." diye söylediğinde, kendisinden haberdar olsun ya da olmasın bu ve benzeri sözlerin doğruluğuna en çok inananlar, Osmanlı coğrafyasında bulunuyordu. 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'de meydana gelen toplumsal, siyâsal ve ekonomik zayıflama ve bir yıkım tehdidiyle karşı karşıya kalınması, münevverimizi mutlaka bir şey yapılmasını, pratiğin yakıcı sorunları karşısında teorinin hiçbir önemi olmadığı fikrine inandırmıştı. Gerilemenin ve yıkımın engellenmesi, devlet ve milletçe tekrar eski parlak günlere dönülebilmesi için herkes kendince siyâsî bir çıkış yolu öneriyor, insanlar bu önerilerinin benzerliğine göre öbekleşiyorlardı. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Adem-i Merkeziyetçilik gibi fikirler etrafında birleşiliyor, kendi haklılığını göstermeye çalışan olgulara ve sözümona delillere dayalı bir didişme manzarası sergileniyordu. Kanaatimizce bu dönemin sembol kitabı, Yusuf Akçura'nın 1905'te kaleme aldığı *Üç Tarz-ı Siyâset*'i idi. Ve tıpkı Akçura gibi çözüm fikirlerini Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük terkibi içinde ele

almasalar da aynı zihin ve mantık işleyişi son zamanlara kadar hâkim oldu, bugün de etkisini sürdürüyor.

Anlamanın ve yorumun önemsiz görüldüğü, siyâsî ve ideolojik çekişmenin ve kavganın temel paradigma olduğu bu bakış açısı halen çok güçlü; siyâsetin, gündelik hayatın, sanatın, medyanın, düşünce ve akademik ortamın esas belirleyeni ve ayrıştırıcısı henüz o olmakta devam ediyor. Ancak en başından beri başka bir süreç de alttan alta işliyor. Bu sürece; değiştirme, dönüştürme eyleminden önce, "insanı, toplumu, hayatı, dünyayı, kitapları ve Kitab'ı, birbirimizi ve en nihayetinde anlama faaliyetini anlamak lazım geldiğini düşünme" süreci, kısaca söyleyecek olursak "hermenötik süreç" diyebiliriz. Marx'ın 11. Tezde küçümsediği, geri plana attığı anlama ve yorumlamayı tekrar öne çıkaran bir bakış açısı hâkim hermenötik sürece.

12 Eylül Darbesi'nin acımasız zorba balyozu ülkenin üzerine indiğinde, tüm satıhları tuzla buz etti ve herkesi olduğu gibi, düşünce dünyasındaki insanları da önceden hesap edilemez ücrâlara fırlattı. Darbenin ardından gelen Özal döneminin nispi özgürlük ortamında bir yandan travmanın yaraları sarılıp onarılırken, bir yandan da anlama ve yorumlamanın önemi tekrar fark edildi. "*Önce Söz Vardı*" işte bu dönemin genç düşünce insanlarında beliren bu yeni anlayışın tezâhürüydü. Acemi, daha ziyade aktarmacı olsa da, düşünce dünyasında olup biteni, künhüne vararak anlamak ve anlatmak isteyen, "Dur yolcu! Biraz da nereye doğru gittiğine bak ve yürüyüşünün ağırlığına layık olan titiz usul tartışması ve bir düşünce derinliği gerektiğini fark etmeye çalış!" diyen bir tezâhür... Yayınlandığı dönemde başlangıçta önemi anlaşılmadıysa da daha sonraları hakkı teslim edilen, anlamanın bizâtihi kendisini bilmenin önemine işaret eden sonraki hemen tüm çalışmalarda referans verilen bir eser oldu. Diyebiliriz ki, *Üç Tarz-ı Siyâset,* nasıl yakıcı hayat pratiğinin, gerçekliğin çatışma boyutunun temel oluşuna dikkat çeken, ideolojik-siyâsî ayrışma ve çekişmenin sem-

bol eseri olmuşsa, *Önce Söz Vardı* da derin düşüncenin, teorinin, anlamanın vazgeçilmezliğini, asla geri plana alınmaması gerektiğini vurgulamanın sembol eseriydi.

İlk yayınlanışının üzerinden çeyrek yüzyıl sonra *Önce Söz Vardı,* şimdi yeniden karşınızda. Üstelik hayli yenilenmiş ve genişlemiş olarak... Bir çeyrek asır sonra bir metni, hele ki üç kişinin birlikte, katkıda bulunarak yayınlamış oldukları bir metni tekrar gözden geçirmek ve yayına hazırlamak, neresinden bakarsanız, her şeyden önce, çok ilginç bir hermenötik tecrübedir. Çeyrek asır önce bu metni yazanların bugün her birinin bambaşka düşünce ve tecrübe kulvarlarında, bambaşka seyirler içinde olmaları mukadder. Çeyrek asır önce bu metni inşâya ve birlikte yazmaya, ortak bir metne birlikte imza atmaya sevk eden şartlar ile bugün aynı şahıslar olarak bu metni tekrar yayınlanmak üzere ele almak durumunda kaldıklarında kendilerini çok farklı ortamlar içinde bulmaları tahmin ve takdir edilebilir. Doğrusu bir metni ilk defa yazanın kendi metniyle ilgili yaklaşımı, tecrübesi ve tasarrufları, aradan bu kadar zaman geçtikten sonra aynı metin üzerinde çalışırkenki tecrübe ve tasarruflarından çok farklı oluyor. İlk defa yazılmakta olan bir metnin, ilk yazımından hemen sonra üzerinden geçmek ve bazı düzeltmeler yapmak elbette nispeten çok kolay. Metinle yazarı arasındaki ilişki hala soğumamış, metin hala tamamlanmamış; metin, yazarına henüz yabancılaşmamıştır. Oysa çeyrek asır sonra bir yazarın kendi yazdığı yazıyı okuması, onun üzerinden düzeltmeler yapması, düzeltici veya katkıda bulunan müdahaleler yapmak üzere geçmesi bambaşka bir tecrübe. Aradan geçen zaman, metni yazarına bile uzaklaştırmış, yabancılaştırmıştır. Metin artık hem kamuya mal olmuş hem de yazar için oldukça yabancı bir metin hâline gelmiştir. Elbette bu metni yeniden gözden geçirmek, henüz yayınlanmamış bir metni veya kısa süre önce yayınlanmış bir metni gözden geçirme tecrübesinden çok farklı. Bir de

üstüne, metnin çok yazarlı olmasını eklediğinizde, durum daha da karmaşık bir hâl almaktadır.

Gerçi aradan geçen zaman içinde yazarların konuya olan ilgileri ne kopmuş, ne de azalmıştır. Aksine bundan sonraki bütün çalışmalarında, düşünce ve fikir etkinliklerinde bu ilk çalışmalarının çok önemli bir yönlendirici etkisi olduğunu bu gözden geçirme esnasında hayret içinde tekrar görme şansını yakalamışlardır. Yine de aradan geçen zamanın metinle oluşturduğu yabancılaştırıcı mesafe, bu metni gözden geçirirken, bir öğrencisinin yüksek lisans veya doktora tez çalışmasını değerlendiren bir hocanın tecrübesine çok yakın olduğunu söylemek mümkün.

Vadi Yayınları'nın değerli yayıncısı, dostumuz Bekir Cantemir, kitabın baskısının epey zamandır tükenmiş olduğundan ve çok sorulduğundan bahisle yeniden yayınlamak istediğini söylediğinde, doğrusu bu metni aradan geçen zamana karşın tekrar olduğu gibi yayınlamanın önce iyi bir fikir olmayabileceğini düşündük. Çünkü yayınlandığı esnada Türkiye'de yorumsamacılık/hermenötik üzerine literatürün oldukça sınırlı olduğu bir dönemde, alanında önemli bir boşluğu doldurma iddiasıyla ortaya çıkmış ve bu iddiasına uygun olarak da gerçekten önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Ancak bu metin yayınlanalı, aradan geçen zaman içinde hermenötik alanında Türkiye'de çok geniş bir literatür oluşmuş durumda. Bu zenginlik karşısında *Önce Söz Vardı*'nın mevcut haliyle basılmasının pek bir faydasının olmayacağını söylemek tevâzu sayılamazdı. Gerçekten de *Önce Söz Vardı*, hermenötik üzerine 1995 yılında çoğu yabancı dilde olan literatürü Türk okuyucusuna derli toplu bir özetle sunmaya çalışan kolektif bir çabanın ürünü olarak ortaya çıktı. O aşamada, alana orijinal anlamda katkı yapmayı hedefleyen bir çalışma olamazdı; çünkü amaç bu konudaki literatürü, tartışmaları, temaları ortaya koymaktı. Bunu beraber yaptıktan sonra her birimiz kendi alanımızda sonraki çalışmalarda bu metni bir temel alarak ilerlemek kararındaydık.

Gerçekten de bu metnin sonradan her birimizin kendi alanlarımızdaki çalışmalara temel sağlayan bir temrin boyutu oldu. 25 yıl içinde hem Türkiye'de hermenötik alanında, düşünürler veya tematik bazda çok sayıda çalışma yapıldı; geniş bir literatür oluştu hem de hermenötiğin temel metinlerinin büyük bir çoğunluğu dilimize kazandırıldı. Daha önce Türkçede bulunmayan Schleiermacher, Dilthey, Husserl, Heidegger, Bultmann, Gadamer, Ricoeur, Habermas, Derrida gibi hermenötiğin bütün kurucu isimlerinin metinleri veya onlar üzerine yapılan çalışmalar dilimize çevrildi; onlar üzerine çalışmalar yapıldı. Sadece bunlar da değil... Aslında daha önce yine hermenötiğin önemli isimlerinden Gianni Vattimo'nun ifade ettiği "hermenötiğin, zamanımızın bütün bilimlerin veya entelektüel ortamının neredeyse ortak bir dili hâline gelmiş olduğu" tespitini bu süreç içinde çok daha yakından teyit eden gelişmeler oldu. Hermenötik sadece doğrudan düşünürleri arasında veya doğrudan tematik vurgusuyla değil, birçok bakış açısına sinmiş bir ortak dil niteliğini daha da fazla kazandı. O yüzden kitabı mevcut duruma ilâve yapabilecek, katkıda bulunabilecek, mevcut durumun üzerine yeni bir şeyler söyleyebilecek şekilde yeniden yayına hazırlarken yeni baştan gözden geçirerek düzeltmeler, yer yer çıkartmalar ve bazı ilâveler yapmak şarttı. Bunu kolektif bir çabayla yapmak ise kitabın ilk yayınlandığı zamandakinden çok ama çok zor, hatta imkânsızdı. Alanda iyice çoğalmış literatürü derli toplu ortaya koymak, tutarlı bir biçimde tartışmak ve okuyucuya aktarmak gerekiyordu. 25 yıl önce basılmış ve günün şartlarına göre işlevini yerine getirmiş bir eseri, günümüz şartlarına uygun olarak güncellenmesini ancak bir kişi yapabilirdi. Bu görevi içimizden Yasin Aktay üstlendi.

Yasin Aktay iş başı yaptı. Önce, kitabın ilk baskısında eksik olduğunu fark ettiğimiz hermenötiğin sosyoloji ve ilahiyat alanındaki açılımının daha fazla hakkını vermek üzere Schleiermacher'den Bultmann'a, Heidegger, Gadamer, Der-

rida ve Caputo'ya kadar birçok hermenötikçinin felsefelerinin ilahiyat meseleleriyle bağını ortaya koymaya çalıştı. Tabi bu bağı ortaya koymakla hermenötiğin ilahiyat alanındaki ufkunu da açımlamaya çalışmış oldu. Aynı zamanda sosyolojide yorumcu yaklaşımın hikâyesini Wilhelm Dilthey, Edmund Husserl, Alfred Shcutz ve Max Weber'den Erwing Goffman, Harold Garfinkel, Peter Winch ve Peter L. Berger'e kadar uzanan gelişimini hermenötik yaklaşımın bir etkisi olarak ortaya koymaya çalışan bir bölüm ekledi. Kitabın sonuna da hermenötiğin Türkiye'deki akademik ve entelektüel hayata yansımalarını, çevirilerini, ifadelerini ortaya koyan bir bölüm daha ekledi. Bunun gerekçesini bölümün başında anlattık. Bize göre Türkiye'de bilim yapanların çalıştıkları alanda kendilerinden önce yapılmış çalışmalarla hesaplaşarak, tartışarak veya bir şekilde etkileşerek, hiç değilse onları görerek çalışmalarını tamamlamaları gerekiyor. Bu esasen bütün ilimler geleneğinde olduğu gibi, meselâ, İslam ilim ve içtihat geleneğinde de önemli bir kuraldır. Ancak bunun ihmâl edilmesi yüzünden genellikle çalışmalar bir gelenekten kopuk ve özellikle bu tür alanlarda salt tercüme düzeyinden öteye gidememiş oluyor. Hiçbir alanda bir düşünce birikimi ve kümesi oluşmuyor. Bunu aşmanın mütevazı yolu en azından bu tür uygulamalardan geçebilir. Yasin Aktay, *Önce Söz Vardı*'yı ilk yayınladığımız zaman da o günlerde bu alanda var olan sınırlı sayıda da olsa çalışmaların hepsine değinmeye, onlarla tartışmasa da onlardan faydalanmaya çalıştı. Bugün ise bu alandaki literatürde, tekrarlamak gerekirse, o zamana nazaran adeta bir patlama yaşanmış olduğu rahatlıkla görülebilir. Bu literatürün en azından şimdilik bu düzeyde bir envanterinin ortaya konulmasında büyük fayda vardı. Tabii ki bir ileriki aşama, bu alanda yapılacak daha detaylı ve doğrudan katkıları tartışan, onlarla hesaplaşan çalışmalar olabilir.

İlk baskıda kitaba başlık olarak tercih ettiğimiz *"Önce Söz Vardı"* ifadesinin hermenötik geleneği içindeki yerine

işaret ederek, bu konuda sözün, eylem veya yazıya bir önceliğe dair bir tercihimizi ifade etmediğini, sadece bu geleneğin bir başlangıç cümlesi olarak hermenötik tartışmaları niteleyen boyuta dikkat çekmeyi ifade ettiğini söylemiştik. Yasin Aktay, sonradan devam eden hermenötik okumalarının, Yuhanna İncili'nin bu ilk âyetinin hermenötik tartışmalarını ilk düşündüğümüzden de daha fazla belirlemiş olduğu gerçeğine kendisini muttali kıldığını söylüyor ve büyük bir şevk ve anlatma isteğiyle şöyle devam ediyor:

Doğrudan Kitâb-ı Mukaddes'in klasik tefsiri de Biblikal hermenötik geleneği de bu sözden başlarken, sonradan hermenötik bir disiplin ve bir felsefe olarak geliştiğinde de teolojik tartışmaların merkezi olan bu İncil sözü, bu konudaki araştırmalarda bir hayli belirleyici olmuştur. İncil'de Söz'e atfedilen önem elbette sadece bir anlamın aktarılmasında *sözün mü yazının mı* veya *sözün mü eylemin mi* daha belirleyici olduğu ekseninde bir tartışmaya dair değil. Esasen yazı da bu anlayışta yine sözün bir türevi veya versiyonu olarak kabul ediliyor. Adlandırma, nesnenin adlandırılması, Âdem'e bütün şeylerin isimlerinin verilmiş olması, cennette dilin şeyleri yansıtma kapasitesinin kusursuz olması, dolayısıyla *ad* ile *şey* arasındaki *huzur*un tam olması... Yuhanna İncili'nde söz konusu başlangıç, siyakıyla birlikte tam olarak şöyle yapılıyor:

> "Başlangıçta 'Söz' vardı. Söz, Tanrı'yla birlikteydi ve Söz, Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı. Yaşam O'ndaydı ve yaşam insanların ışığıydı. Işık karanlıkta parlar. Karanlık, O'nu alt edemedi."

Aslında bu İncil âyetinde 'Söz'e atfedilen anlam bilahare kelâm bilginleri döneminde tam da bu içerimlerle birlikte İslam ilahiyatına ciddi bir tartışma konusu olarak aktarılmış olacaktır. Allah Kelâmı onun bir parçası mıdır yoksa ona izâfe bir şey midir? Şayet izâfe bir şeyse her tür noksandan

münezzeh olan Yüce Allah'a kelâmın gerçekleşmesi esnasında tamamlanabilen bir eksiklik atfedilmiş olmaz mı? Şayet İncil'deki gibi, başlangıcından beri "Kelâm, Tanrı ile birlikte idi." ise bu, Tanrı ile birlikte ezelî olarak varolmuş bir başka şeyi göstermez mi? Kur'ân'ın bir Allah Kelâmı olarak yaratılmış olması veya ezelî olması seçenekleri arasında üstesinden gelinemeyen bir *aporia* durumu vardır. Söz, Tanrı ile birlikte ezelî değilse, sonradan olduysa, yaratılmış olması zorunlu mudur? Yaratılmışsa ne zaman ve hangi gerekçeyle Tanrı kendi 'söz'ünü yaratmaya karar verdi ve yarattı? Bu olay her nasıl olmuşsa bütün bir ilahiyat geleneğinin en can alıcı sorularından ve en kafa karıştırıcı mevzûlarından biri olmuştur. Meşşai olarak da bilinen Aristotelesci İslam filozoflarının da kafasını karıştırmış olan bu mevzuda Gazzâlî, filozofların takıldıkları asıl noktanın "zaman" mefhumu olduğunu söyleyerek çıkmaya çalışmıştır bu *aporia*dan. Ona göre kâdir-i mutlak Allah, bu filozofların içinde düşündükleri, bağımlısı oldukları, onsuz düşünemedikleri zaman mefhumunu yaratanın bizzat kendisidir. Filozoflarsa, belki Kantçı bir *a priori* kategori olarak onsuz düşünme deneyimine sahip olamadıkları hâlde kuşkusuz kendisi de yaratılmış olan bu kategorinin içinden düşünerek önceliği-sonralığı dert ediyorlar. Bu bakış açısına göre aslında mahiyetini bilmedikleri bir şey hakkında adeta gaybı taşlayarak bolca konuşmaktan başka bir şey yapmamış oluyorlar.

Ancak işin kelâmcılar kısmına gelince, Tanrı Sözü'nün, Tanrı'nın bizzat kendisi olup olmadığı hususundaki sorunsalı Hristiyan ilahiyatçılardan olduğu gibi almış oldukları görünüyor. Eş'arî, Mutezilî ve Maturidî kelâmcılar arasındaki müzmin "Allah'ın sıfatlarıyla zatı arasındaki ilişkinin mâhiyetine dair" tartışma Eş'arîlerce "O sıfatlarının ne aynısıdır ne de gayrısıdır." sonucuna bağlanarak, aslında bir tür bilinemez, karar verilemez, düşünülemez bir alan tanımlanmıştır. Hristiyan teolojisinde sözün bizatihi Tanrı'nın kendisi olması ise kabul edilmiş bir inançtır ve tabii ki bunun felsefî

altyapısı da asırlarca Hristiyan teologlar veya felsefeciler tarafından özenle işlenmiştir. Buna göre Söz, her şeyin kaynağını oluşturan mutlak varlığın ta kendisi; gerisi, o sözün yorumları veya açılımlarından ibarettir. İsa'nın kendisi de bizatihi Allah'ın sözüdür, kelimesidir ve onun dünyadaki tecessümü, yaşadıkları, tecrübeleri ve onlardan biz fâni insanlara aktarılan şey, o sözün bizim anlayabileceğimiz şekildeki ifadesidir. İslam'da Allah, kelâmını peygamberlere doğrudan veya meleği Cebrail aracılığıyla vahyetmiştir ve Müslümanlar için bu kelâm, harfi harfine bizzat Allah tarafından kullarına olduğu gibi ulaştırılmak üzere vahyedilmiştir. Allah'ın mutlak varlığı ve bilgisinden sâdır olan kelâmı, insanın fâni bilgisi ve varoluşu cihetinden anlaması nasıl mümkün olmaktadır? Bu anlama süreci nasıl gerçekleşmektedir ve ne tür sorunlarla karşılaşılmaktadır? Bunlar tefsir ilminin de önemli sorunları ama Hristiyanlığın vahiy anlayışıyla temeldeki fark, İncil'in doğrudan Allah'ın kelâmı olmaktan ziyade Allah'ın asıl kelâmı olan İsa'nın bir açılımı, anlatımı veya biyografisi olmasıdır. Yani Tanrı'nın vahyi bir kitapta değil, bir insanın varlığında, İsa'da açımlanmıştır. İncil bizatihi İsa'dır ve onu duyup anlayanların aktarımlarından İncil diye bir külliyat oluşmuştur. Bu külliyatın bu kadar çeşitliliğe sahip olması bu açıdan Hristiyan teolojisi açısından yadırganan bir şey değil; ama Müslümanlar için tahrif edilmiş olduğuna inanılan İncil'in karşılığı Kur'ân değil Hz. Muhammed'dir. Belki bu bağlamda daha uygun bir karşılaştırma, hadislerle ilgili aktarımlar üzerinden yapılabilir. Diğer yandan Kur'ân'da da İsa, "Allah'ın bir Kelimesi" olarak nitelenmiştir. Burada Kelime'nin Yuhanna'daki Söz ile aynı anlama mı geldiği yoksa başka bir anlamı olup olmadığı hususu doğal olarak epey tartışma konusu olmuştur. Âl-i İmrân Sûresi'nde meleklerin Meryem'e "Allah, sana ismi Meryem oğlu İsa Mesih olacak, dünyada ve ahirette şerefli bir kelimeyi müjdeliyor." dediği zikredilir. Burada ismi İsa Mesih olan bir kelimeden, dolayısıyla ismi olan bir kelimeden bahsedildiğine göre, kelime isimden de

öte bir anlam ifade ediyor. Bu konuda müfessirler uzun uzun mütâlaalarda bulunmuş; ulaşılan en anlamlı sonuç, buradaki kelimenin söz veya isim anlamından ziyade bir gerçeklik, hissedilen, duyulan bir şeye tekabül ediyor olmasıdır. Bununla birlikte Hz. İsa'nın Allah'ın bir mucizesi olduğu ve bu dünyadaki varlığı itibariyle gerçekliği zihinde şekillendirme gücünün normalden çok fazla olduğu da bir gerçektir. Yine de Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsa'yı ifade etmek için bu kelimenin seçilişiyle, Hristiyan inancında İsa'nın Tanrı'nın kendisi veya oğlu olarak 'söz'üyle özdeşleştirilmesi arasındaki bağlantı tamamen yok sayılamaz (geniş bilgi için bkz. Erdemci, 2019). Nitekim, sözün önceliği bütün bir varlığın kökeninin söz olduğunu, sözün gerçekliği inşâ etme boyutuna sahip olduğunu düşünmeye daha fazla meylettiriyor.

Sözün performans aracı olarak dil, böylece yola çıkarken iyi bir Hristiyan ilahiyatçı olan Heidegger'in ifadesiyle, varlığın meskeni olur. Varlık, dil ile açımlanır; dil yoluyla anlaşılır ve dilin dışında da bir gerçeklik yoktur. Dili uhdemizde bir araç gibi görmeyelim, o aslında bizim varolanın açıklığı içinde kalma imkânını temin eden şeydir ve ancak dilin olduğu yerde dünya vardır. Dilin bu özelliği ona tam da Heidegger'in Hölderlin'in şiirinde dikkat çektiği mısra ile "insana verilmiş en tehlikeli mülk" olma vasfı da veriyor. Çünkü dil her ne kadar insana verilmiş bir şeyse de insanın müdahalesine, araçsallaştırmasına ve kullanımına kapalı değildir. Verilmiş dilin ötesinde insanın da isimlendirme kabiliyeti vardır. İnsanın isimlendirici olarak müdahaleleri dilin tabiatında var olan gerçekliği inşâ etme işlevine dahil olarak kendi düzenini inşâ etmektedir. İleriki sayfalarda göreceğimiz gibi, Foucault ve Derrida dilin özünde masum olmadığını, doğası itibariyle hiyerarşik bir düzeneğe sahip olduğunu ve bu hiyerarşilere paralel olarak gerçekliği de yine hiyerarşik olarak inşâ ettiği üzerinde durmuştu. *"İnsanların ağzından çıkan bir kelimenin büyüyerek inşâ ettiği"* (Kehf Suresi, 5) bir gerçeklik veya gerçeklik yanılsaması oluyor. Dil böylece

insana verilmiş en tehlikeli mülk olarak, en tehlikeli hâliyle işlevini yerine getirir. İnsanlar arasındaki haksız hiyerarşileri kendi ikili doğasına uygun olarak tesis eder, isimlendirir, tanımlar, kavramsallaştırır ve bütün bu süreçlerle içinde kimin üstün, kimin haklı, kimin veya neyin geçerli olduğunun hükmüyle dünyayı tesis eder. İnsanların *"taptıkları putların insanların kendi isimlendirmelerinden başka bir varlıkları yoktur"* (Yusuf Suresi, 40). İnsana verilmiş en tehlikeli mülk olarak dil, böylece Tanrı'nın ilk isimlendirmesinden uzaklaştıkça gerçeklik algılarını da otantik şeklinden uzaklaştırır, tahrif eder.

Şeyleri isimlendiren diller arasında da *logos*'a daha yatkın olma, daha yakın olma, onu yansıtma gücü bakımından farklar vardır nitekim. Bu itibarla Heidegger bütün diller arasında sadece eski Yunancanın *logos* olduğunu söyleyecektir; çünkü onun ifadeleriyle tanrıların isimlendirmesine en yakın olan o dildir.[1] Dilin yapısı ile gerçeklik arasındaki mutabakat gücü, dili *logos* kılan özelliğidir. Bu dil her şeyin asıl gerçek bilgisine sahip Tanrı'nın Âdem'e öğrettiği isimlerle oluşmuştur. O yüzden cennetin dili bizatihi hakikattir, anlamın huzur bulduğu (*presence*'nin olduğu) dildir. O dilde anlam ertelenmemiş ve ötelenmemiş, sohbette "huzur" hâlindedir. Adorno'nun Yahudi teolojisindeki *Tanrı'nın Adı* konusunu tartıştığı makalesinde David Kaufmann tam da Cennet'te geçerli olan dil düzeyinde hakikatin, nesnenin öz temsili olduğunu, onun kendini açığa vuruşu olduğunu söyler. Buna göre hakikat, şeylerin yalın varlığı olarak, Âdem'e özgüdür ve Âdem'in adlandırma pratiğiyle bağlantılıdır. Aynı

1 Aynı iddia Arapça ve İbranice için daha güçlü vurgularla ve örneklemelerle sıkça yapılmaktadır. Arapçanın dil olarak fonetiği ile gerçeklik arasındaki mütekâbiliyetin neredeyse birebir olduğuna ve asla tesadüfi olmadığına dair çok geniş bir literatür vardır. Harflerin her birinin belli kategorik anlamları taşıdığına ve bu kategorik anlamların birleşerek oluşturdukları kelimelerin doğrudan bu fonetikle ilgisi olduğuna dair çalışmaların değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Mevlüde Aktay, 2016.

şekilde Walter Benjamin için de "... Cennet, sözcüklerin iletişimsel anlamı ile henüz mücadele etme gereğinin olmadığı bir durumdur. Adlandırma ediminde fikirler yönelim olmaksızın sergilenir ... Bütün özler, yalnızca görüngülerden değil, özellikle birbirlerinden tam ve eksiksiz bir bağımsızlık içinde var olurlar" (Benjamin 1977: 29-30'dan aktaran Kaufmann, 2003: 174).

Dil, yaşadığımız faniler dünyasında tabiatı itibariyle burada olmayan şeylere yönelimli hâle gelir. Böylece isim ile müsemma arasındaki bağ, cennetten uzaklaşma ölçüsünde birbirinden kopar, uzaklaşır. Kaufmann, Adorno'nun bu tema üzerindeki duruşunu kendi Yahudi teolojisini felsefeye taşımasının en çarpıcı örneklerinden biri olarak ele alır. Tanrı'nın Adı'nı anmaya dair Yahudi teolojisinde bir kısıtlama vardır. Bu kısıtlama kendilerine bu ismin zaten hiç verilmediği midir, yoksa Tanrı adını uluorta anmayarak Tanrı'ya gösterilmesi gereken bir saygı adına mıdır? Bu elbette bir hayli tartışılmıştır Yahudi ilahiyat geleneğinde. Ancak Ad'ı anma üzerindeki kısıtlama ile dil ve gerçeklik arasındaki ilişki üzerine yürütülen felsefe arasında ciddi bir bağın olduğunu söyler Kaufmann. Bu da aslında Yahudi teolojisinin dil felsefesi üzerindeki doğrudan etkisi olarak ele alınabilir. Hatta Adorno'nun müzik ile dil arasındaki meşhur karşılaştırmaları da Tanrı'nın Adı'na dolaylı bir yaklaşım çabasının bir ifadesi olarak alınır. Dil, bir ses olarak kendisinden başkasına yönelimlidir. Kendisinden başkasını ifade eder, onu çağırır, ona gönderme yapar; burada olmayan, şimdi bulunmayan bir şeye... Oysa müzik; bir ses olarak, notalar dizimi olarak, kendi anlamına bizzat kendisi sahiptir ve hiçbir yere yönlendirmez, burada ve şimdi kendini temsil eder.

> "Müziğin dili, yönelmişliğin dilinden oldukça farklıdır. Onun teolojik bir boyutu vardır. Söylemesi gerekeni eşzamanlı olarak açığa vurur ve gizler. İdesi, şekil verilmiş tanrısal Ad'dır. Mitten arındırılmış, etkili büyüden kurtulmuş duâdır. Anlamları

> iletmeye değil, Ad'ı canlandırmaya yönelik, her zamanki gibi başarısızlığa yazgılı insânî çabadır (Adorno, 2003: 321).
>
> "Yönelimsel dil, mutlağı dolayımlamak ister; oysa mutlak, her özgül yönelimde dilden kaçar, özgül yönelimlerin her birini ardında bırakır; çünkü tek tek her biri sınırlıdır. Müzik, mutlak olanı hemen bulur; ama keşif anında kararır, tıpkı çok güçlü ışığın insanın gözlerini kamaştırması, çok iyi görülebilecek şeyleri görmeyi engellemesi gibi... Müzikle yönelimler kırılıp parçalanır, kendi kuvvetlerinin etkisiyle dört bir yana dağılır ve Ad'ın düzenlenişinde yeniden bir araya gelir" (Adorno, 2003: 323).

Önce Söz Vardı'da ele alınan hermenötik ve postyapısalcı felsefelerin tamamında metafiziğe karşı reddiyeci bir tutumun neredeyse birleştirici tek duyarlılık olduğunu biliyoruz. Yani kelimeler ile şeyler arasında sabit bir anlam özdeşliğinin olduğuna dair iddia, yani sözmerkezci ve nesnelci iddia hep reddediliyor. Kauffmann, Adorno üzerinde bu değerlendirmelerinden sonra tam da felsefede bu reddedilenin aslında *Ad (Tanrı'nın Adı)* olduğunu söyleyecektir. Metafiziğin, nesnelciliğin, sözmerkezciliğin felsefî dil ve söylemdeki reddedilmesi ile Yahudilik'teki Tanrının Adı'na dair kısıtlamanınsa birbiriyle bir koşutluk içinde olduğunu da ekleyecektir. "Felsefe, Ad'a –tümel ile tikel arasında gelecekteki o uzlaşmaya– doğru, o uzlaşmanın henüz gerçekleştiğini yadsıyarak, sözcük ile şeyin, tümel ile tikelin örtüştüğü şeklindeki ideolojik iddiayı yalanlayarak yaklaşır. Demek ki, felsefe, Ad'ı söylemeyi reddetmede, Yahudilikle koşutluk içindedir. Yasağı yalnızca bir ret sorunu olarak görürsek, felsefe ile Yahudilik arasındaki analojinin, pathosla yüklü olsa da, yanlış olduğunu öne sürebiliriz. Yahudiler Ad'dan, kutsallığını ihlâl etmek istemedikleri için söz etmezler; felsefe ise Ad'dan henüz yeterli olmadığı için, henüz Ad olmadığı için söz etmez" (Kaufmann, 2003: 178).

Buna göre Derrida'nın felsefesindeki başat tema veya merkezî kavramlarından biri olan *differance*, anlam huzurunun yokluğu olarak, bu Yahudi Ad yasağının bir uygulaması olarak okunabilir. Onun *Khora* ve *Çile* (Derrida, 2008a; 2008c) isimli kitaplarının üçüncüsü olarak basılmış *İsim Hariç* (Derrida, 2008c) isimli kitapçığının da böylesine teolojiden felsefeye ve bilhassa Ad konusuna uzanan bir seyri vardır. Aslına bakılırsa, ilk eserlerinde oldukça seküler hatta ateist, dinle tamamen alâkasız bir profil çizmiş olan Derrida'nın külliyatı ömrünün sonuna doğru iyice ortaya çıktığında, baştan sona Yahudi teolojisinin felsefeye uyarlanmasının çok anlamlı ve bütünlüklü bir örneğiyle karşı karşıya olduğumuz izlenimi veriyor. *Differance* kavramına hâkim olan gerilim sadece Ad ile ilgili mevzubahis teolojik kısıtlamayı yansıtmıyor, aynı zamanda Yahudi tarihsel diaspora tecrübesinin bütün istikrarsızlığını da yansıtıyor. Diaspora ontolojisinin, bir yandan da yapıbozumcu bir stratejiyle, dünyanın sadece Yahudilere değil, aynı zamanda bütün insanlara diaspora olduğu fikrini telkin ediyor olduğunu söylemek mümkün. Derrida'nın Yahudi teolojisinin adeta bir felsefi uygulaması olan bu düşünceleri ile İslam felsefesi arasında da bazı paralelliklerin veya geçişlerin keşfedilmesi mümkündür. Onun Yahudilik'teki komşuluk etiğinin Ötekiliğe, dostluk felsefesine ve tabii ki *mutlak Öteki olarak Tanrı* fikrine veya tecrübesine dair teemmüllere doğru açtığı kanallardan ilerlemek mümkün. Nitekim bu yönde hepsinin de Derrida ile İbn Arabi arasında karşılaştırmalara dayalı bazı çalışmalar da olmuştur (Almond, 2012; Alpyağıl, 2018; Ebu Zeyd, 2016). Yine de Derrida'nın neredeyse bir Yahudi ilahiyatçısı olarak anlaşılmasını sağlayan, kendi özgül çalışmaları ve bu yönünün daha fazla öne çıkmasını sağlayan John D. Caputo olmuştur. Caputo'nun kendisi iyi bir Katolik Hristiyan ve Derrida'nın felsefesindeki bu Yahudi teolojik yönleri bulup yeniden yorumlamaya ve adeta yeni bir kılıkla ortaya çıkarmaya çalışsa da, aynı zamanda kendi Katolik ilahiyatı

için de onları uyarlamayı ihmâl etmiyor; belki bu konuda ortak paydaları bulmuş oluyor. Caputo'yla Derrida arasındaki ilişkiyi bir yerde Heidegger ile Gadamer arasındaki ilişkiye benzetmek mümkün. Malum, Gadamer Heidegger'i şehirleştirmiş, ondaki köylü dağınıklığı gidermiş ve yeniden yorumlamış bir kişi olarak bilinir. Bu ne kadar doğrudur tartışılır elbet; ancak her büyük düşünürün böyle bir yorumcusunun olduğu bir dünyadır felsefe dünyası. *Önce Söz Vardı*'nın yayınlanmasından sonra Caputo'nun çok sayıda kitabı yayınlandı. Bunları söyleyen Yasin Aktay, Derrida okumasındaki belirleyiciliğiyle ayrı bir bölümle ele alınmayı hak ettiğini düşündüğü için kitapta kendisine ayrı bir bölüm açmış ve bunun yanı sıra sözcüklerle gerçekliğin özdeşliğine karşı reddiyeci bir tutum içinde olan postmodern veya postyapısalcı akımın felsefi hermenötikle olan tartışmalarına da daha fazla yoğunlaşmayı gerekli görmüş; çünkü Aktay'a göre, özellikle Ad'ın, yani Söz'ün mahiyeti üzerine en hararetli tartışma günümüzde büyük ölçüde bu alanda cereyan ediyor. Bundan dolayı Yasin Aktay, bu alanda Caputo ve Derrida'nın yanı sıra, dil ve kavram üretiminin gerçeklikle özdeşliğinden ziyade faydacı tabiatını vurgulayan ve kavram üretiminde de bunu metafizikçi-sabitleyici ve kapatıcı ideolojilere karşı pragmatik bir stratejiye dönüştüren Richard Rorty, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin "göçebe düşünce" ve "bin yayla" metaforlarına dayanan yaklaşımlarına da kitapta ayrı bir yer vermiş. Aktay, burada dilin Ad yasağının veya metafizik cenderelere yakalanmaya dair gerilimlerin uzağında, meramı ifade eden ve ettiği andan itibaren dünyamızı içine hapsedileceğimiz bir çerçeve kurmasına izin verilmeden hemen vazgeçilebilen basit bir enstrüman olarak düşünüldüğünü belirtiyor. "Bu anlamda pragmatik bir yaklaşım, aynı zamanda ironik bir yaklaşımı da beraberinde getirmektedir. Çok kasmanın anlamı yoktur, dil neticede insanların uzlaşmasıyla oluşan bir anlaşma aracıdır ve bir kavramsal yapının hapishanesine sıkışıp kalmak yerine

bolca kavram üretip, işimizi gördükten sonra da tüketip atmalıyız. Belki böylece tehlikeli bir mülk olarak dilin sakıncalarından da kendimizi kurtarabiliriz." diyor.

* * *

Sonuç olarak, aramızdan *Önce Söz Vardı*'yı yeni baskıya hazırlamakla "görevlendirdiğimiz" kişi olan Yasin Aktay, uzunca bir süre sonra önümüze öyle bir *Önce Söz Vardı* kitabı koydu ki, kitabın bu baskısı, önceki baskılara nazaran kapsamıyla da iddialarıyla da ciddi bir farklılık arz edecek hâle geldi. Vadi Yayınları'nın şimdiki sahibi değerli dostumuz Bekir Cantemir'in yeni baskıyı ısrarla yapmayı istemesi üzerine girişti̇ğimiz tâdilatta, Yasin Aktay, karşımıza yepyeni bir eser çıkardı. Bu haliyle *Önce Söz Vardı,* günümüz hermenötik literatürünü hem toparlayarak özetleyen hem de ona dair söyleyeceği özgün iddiaları olan ve tabi ki bu yanıyla tartışmaya açık bir kitap hâline geldi. Yasin Aktay dışında kalan biz diğer iki yazara, küçük öneriler dışında yapacak bir şey kalmamıştı. Buna rağmen ille de yapmaya kalksak, Yasin Aktay'ın hazırladığı çatının insicamı bozulacaktı. Bu noktadan sonra iki şey yapılabilirdi: Birincisi, kitabı olduğu gibi Yasin Aktay'ın emeğine devretmek ve tek yazar olarak onun adıyla anmak, ikincisi çeyrek asır önceki çabaya ve ortak tasarıya saygı babında Yasin Aktay dışında kalan yazarlardan "katkıda bulunanlar" olarak bahsetmek. Diğer iki yazar birincisini, Yasin Aktay ikincisini; hatta hiçbir şey olmamış gibi aynı şekilde üç yazarlı olarak kitabın üçüncü baskıya verilmesini tercih etti. Sonuçta elinizdeki eserin biçiminde karar kıldık. Yani Yasin Aktay ana yazar olacak, diğerleri katkıda bulunanlar olarak kalacaktı. Artık küçük birkaç noktayı da belirterek toparlayalım:

Kitapta özellikle orijinali *hermeneutics* olan sözcüğü daha önceki baskılarda dönüşümlü olarak hem hermenötik hem yorumsamacılık olarak ifade edilirken zamanla "hermenötik" kavramının Türkçede daha fazla ve yeterince oturduğu

düşüncesiyle daha fazla tercih edildi. Aynı zamanda Türkçede yayınlanan konu üzerine kitap veya makalelerde kavramın hermeneutik, hermenöytik gibi yazılımları da var. Bizim tercihimiz baştan beri daha bir yaygınlık kazanmış şekliyle hermenötik olmuştur. Diğer yazılımları ancak atıf yapılmış yayınların orijinal baskılarında o şekilde yer alıyorsa öylece kabul ettik. Onun dışında dil konusunda kitabın politikası, 1. baskıda ifade ettiğimizden farklılaşmamıştır.

Bu kitabın sonuna koyduğumuz "Türkçede Hermenötik Literatürü" bölümü için gözümüzden kaçabilecek bazı yayınlara dikkatlerimizi çekmek üzere dikkatli araştırmacılığına başvurduğumuz Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Doktora öğrencisi Alperen Karapınar'a teşekkür ederiz. İkinci baskının sonunda, *Önce Söz Vardı*'yı okuyan, eleştiren, ondan yararlanan herkese ve bir de okulda, hastanede, sokakta, her yerde ve kuram yaparken bizi bağrına bastığı için Türkçeye yaptığımız teşekkürümüzü yineliyoruz. Bu arada *Önce Söz Vardı*'nın baskısının bulunmadığı uzun zamandır, onu arayan, soran ve yenilenme talebini bir baskıya dönüştüren okurlara, bunu bir teklife dönüştürüp bir yıldır her hafta bıkmadan usanmadan kitabın gelişimini takip eden Vadi Yayınları'nın yeni sahibi Bekir Cantemir'e de çok teşekkür ederiz. Ercan Şen'den bayrağı devralıp İstanbul'a taşıdığı günden beri Vadi, entelektüel hayatımıza yepyeni ve heyecan verici gelişmeler katıyor. Sadece bundan dolayı da ayrı bir teşekkürü hak ediyor.

Yasin Aktay, Erol Göka, Abdullah Topcuoğlu
Aralık, 2019

İkinci Baskıya Önsöz

Önce Söz Vardı'nın üç yıl sonra ikinci baskısının hazırlanması, bazı bakımlardan üzerinde durulması gereken bir olaydır.

Bunlardan birincisi, genel olarak tüm yazılı ürünlere karşı geçinimsizliğiyle malul, "söz"ün egemen olduğu bir kültürde, kuramsal bir kitabın neden böylesine bir satışa ulaşmasıyla ilgilidir. Şüphesiz bunda, *Önce Söz Vardı*'nın içeriğinin ilahiyattan sosyolojiye, psikolojiden siyaset bilimine birçok akademik alandaki lisans ve lisansüstü düzeyindeki müfredatın bir gereksinimini karşılamasının rolü büyüktür. *Önce Söz Vardı,* yorumsama konusundaki temel bilgiyi aktaran bir ders kitabı kimliğini haizdir ve geçen süre içinde birçok öğrenci için böyle bir işlev görmüştür. Ama bundan önemlisi, böyle bir işlevi yerine getirebilme kapasitesini barındırmaktır, zira Batı dilleri ve Batı aydını karşısında Türkçe ve aydınımız, hiç değilse, henüz aşılamayan bir tarihsel gerilik nedeniyle "öğrenci" konumundadır. Kuramsal bir ders kitabının ülkemizdeki öğrenciye ulaşabilmesi için öncelikle bu kitabın yazarlarının kendi öğrencilik konumlarını başarıyla ifa edebilmiş; Batı dillerinden ve Batılı aydından öğrendiklerini Türkçeye doğru düzgün aktarabilmiş olmaları gerekmektedir. Türkçede kuramsal bir ürün verebilmenin zorunlu ön-

koşulu, bu öğrenciliği başarmaktan geçmektedir. *Önce Söz Vardı,* bunu başarmıştır; kitabın bazı eleştirmenlerinin kitabı "aktarmacılık"la suçlamaları bu açıdan bakıldığında haklıdır; *Önce Söz Vardı,* bu ülkede "düşünme"nin önkoşulu olan "iyi öğrenci" olma sıfatını hakedebilmek için "aktarmacılık" suçlamasını bile isteyerek, severek üstlenmiştir.

Önce Söz Vardı, "iyi öğrenci" olma noktasında da kalmamıştır. Zaten onun bu özelliğidir ki, onu ders kitabı olmanın ötesine, "kuram"a taşımıştır. İkinci baskıya ulaşmanın temel gerekçelerinden birisi de budur. *Önce Söz Vardı,* Türkçe düşünmenin, kendi dilimizde kuram yapmanın son zamanlardaki "tipik" bir örneği olmuştur. Yorumsama konusuyla ilgili hemen tüm çalışmalarda, *Önce Söz Vardı*'daki tematiğin, kavramsallaştırmanın etkisi, açık veya örtük biçimde, kendisini belli etmiştir. Bu durum, yazarlara bir böbürlenme olmasa bile öğünç vesilesi olmaktadır. Böbürlenme değildir çünkü, bu, bir bakıma olması gereken dolayısıyladır; bir dildeki "düşünce"nin genel hattı böyledir; birilerinin çıkıp belli bir zamanda ilk harcı koyması gerekmektedir. Öğünçtür; çünkü Türkçe düşüncenin ırmağına küçük de olsa bir katkı sağlamanın hazzını yaşatmaktadır.

İkinci baskıda, kitabın birinci baskıdaki (bazı format ve tashih sorunlarının düzeltilmesi) dışında biçimi tamamen korunmuş, herhangi bir ekleme, çıkarma yapılmamıştır. Ama bu yazarların düşüncelerinde bir değişiklik ve ilerleme olmadığı anlamına gelmemelidir. Zaten yazarlar, geçen süre boyunca boş durmadıklarını, "düşünme"ye devam ettiklerini, biyografilerinde belli etmektedirler. *Önce Söz Vardı,* yazarlar için de ne kadar yol aldıklarının görülebilmesi için bir boy aynası olacaktır.

İlk baskıya önsözde, birlikte böyle bir kuramsal çalışma yapabilmiş olmayı başarmaktan bahisle, yazarlar olarak birbirimize teşekkür etmiştik. Bu ikinci baskıya ise, *Önce Söz Vardı*'yı okuyan, eleştiren, ondan yararlanan herkese teşek-

kür ediyoruz ve bir de okulda, hastanede, sokakta, her yerde ve kuram yaparken bizi bağrına bastığı için Türkçeye.

Eylül, 1999
Ankara, Konya
Yasin Aktay, Erol Göka, Abdullah Topcuoğlu

Önsöz

"Başlangıçta söz vardı" demek, sözü merkeze almak, her zaman eylemin rolüne karşı yadsıyıcı bir tutum içinde olmayı gerektirir mi? Sözü sürekli kavramsal bir partneriyle beraber düşünüp öbürünü ihmal etmemiz mi gerekiyor? İnsanların hayata karşı takındıkları tutumun sözle, sözün "diğer"i olan şeylerle, örneğin, yazıyla, eylemle, pratikle veya hayatın başka alanlarıyla ilişkisinin kurulma biçiminden mi kaynaklanıyor? Örneğin Batı'da Aydınlanmanın ülkeler arasında arz ettiği bunca farklılıklar veya Batı'nın dünyanın diğer toplumlarına karşı durumu "söz" karşısındaki çok özgül tutumlardan mı ileri gelmiştir?

Günümüzde hermenötik ve postyapısalcı düşüncelerin "merkezî" tematiğini (kendileri her çeşit tematiğin merkezîleştirilme stratejilerine karşı deşifre etmek/yapıçözümüne uğratmak suretiyle amansız bir savaş açmış olsalar da) sözün Batı'daki özgül kurulma biçimleri hakkındaki tartışmalar teşkil etmektedir. Batı'da Nietzsche ve Heidegger'in önayak olduğu ve günümüz temsilcilerinden Derrida, Gadamer ve Ricoeur'un başını çektiği hermenötik ve postyapısalcı düşünürler, farklılaşan tonlarla Sokrates'ten bu yana yürürlükte olan bir metafiziğin sorgulamasını yapmaktadırlar. Aynı tematik bugün yaşanmakta olan ve bazen ide-

olojik bazen dinsel, bazen de bilimsel bilginin alet olduğu tahakküm biçimlerinin çoğunu sözü merkeze alan bu metafiziğe bağlamaktadır.

Yeni Ahit'te Yuhanna İncilinin ilk sözü olan "Önce Söz Vardı" Kelamın Tanrısı'na gönderme yapmaktadır. Hristiyan teolojisinde Kelamın Tanrısı'nın 19. yüzyıldaki Alman kültüründe Eylemin Tanrısı'yla bir müsademeye girdiği ve Alman düşünce tarihinde gecikmişlikle de ifade edilen özgüllüğün bu Söz Tanrısına olan imandan kaynaklandığı düşünülmüştür. Almanlar Yahudice bir Eylem Tanrısına tâbî olmuş gözüken Fransa, İngiltere ve Amerika'nın tuttuğu yola girip girmeme tartışmasını geç Aydınlanmaları döneminde bu söz-eylem tartışması bağlamında yapmışlardır. Örneğin Marx'ın kendi adına -özellikle gençlik döneminde- bu tartışmayı Eylem Tanrısı lehinde sonuçlandırmış olduğu söylenebilir. Ne de olsa "Filozoflar şimdiye kadar dünyayı hep yorumlamakla uğraşmışlardır, oysa asıl olan onu değiştirmektir!" (*Feuerbach Üzerine 11. Tez*). Ancak bu tercihi Althusser tarafından olgun olmayan ideolojik dönemine ait bir tercih olarak nitelenecektir. O halde Althusser'in olgun diye nitelendirdiği dönemde Marx'ın daha bilimsel, daha nesnelci bir tutum içerisine girerek Söz Tanrısı'ndan yana tavır değiştirdiği söylenebilir. Dünyayı değiştirebilen özneye inancın karşısında doğanın, tarihin kendi açılımını sergilediği ve bize onu yorumlamaktan başka bir şeyin düşmediği bir söz-merkezcilik...

Kuşkusuz söz yalnızca eylemle bir karşıtlık içerisinde düşünülüyor değildir. Derrida'nın yazılarında, örneğin, Batı metafiziğini belirleyen ve sözü merkeze alan karşıtlık sözün yazıyla kurduğu karşıtlıktır. Daha doğrusu sözle yazı arasında kurulmuş karşıtlık. Ayrıntılarına Üçüncü bölümde ('Postmodernizm ve Hermenötik' bölümünde) girmeye çalışacağımız bu karşıtlığın Derrida'nın Batı düşüncesini belirleyen mevcudiyet (bulunuş, huzur) metafiziğini (metaphysics of presence) beslediği düşünülmektedir. Huzur metafiziği, kesinlik

arayışında olan, dil ile gerçeklik arasında birebir bir mütekabiliyetin kesinkes kurulabileceği, dolayısıyla dilin gerçekliği olduğu gibi yansıtacağı, bu mütekabiliyetin ve hakikatin sorunsuz biçimde ortaya çıkabileceği ve konulabileceği yönünde safça iyimserlikle nitelenen bir metafiziktir. Sözün sabit bir anlamı vardır ve bu anlam burada ve şimdi tespit edilebilir, anlamın kastına ulaşılabilir ve metinde yazarın niyeti kesin olarak kavranabilir.

Klasik ve Romantik tarzından Dilthey, Nietzsche ve Heidegger'den geçerek Gadamer, Habermas, Ricoeur ve Derrida'ya uzanan radikal versiyonlarına kadar geniş bir etkinlik alanını karakterize eden hermenötik, başından beri bu sözle çağrıştırılmıştır. Aslında 'anlamanın bilimi' anlamına gelen hermenötik, Türkçede anlamı yorumla özdeşleştiren özel bir yorumunun adıyla anılmaktadır. Kitabın değişik yerlerinde hermenötik kavramının okunduğu gibi yazılmasında ısrar edişimiz bu yüzden. Zaman zaman Türkçeleştirilmiş biçimini kullanışımız (*yorumsama*) ise bu kavramın bununla yeterince iyi karşılandığını onaylıyor olduğumuz anlamına gelmemelidir. Her ikisini zaman zaman yek diğerine tercih edişimiz her ikisinin kullanımında kendine göre sorunlar olduğunu hatırlatmak içindir.

Bu sözün kaynağını bize bildiren rivayete göre Tanrı, Hermes'e bir mesajı insanlara iletmek üzere teslim etmiştir. Ancak Tanrı'nın fâni insanlara özgü bir dili olmadığı için, başka bir açıdan da Tanrı'nın aklı mükemmel olduğu, buna karşılık Hermes'in aklı fâni insanlara özgü bir sınıra sahip olduğu için, her şeyden önce Tanrı'nın Hermes'in anlayabileceği biçimde anlatmak istediğini bir miktar kırarak anlattığı söylenir. Bu da yetmezmiş gibi Hermes'in Tanrı'dan lafzî söz olmaktan ziyade anlam olarak aldığı bu sözü insanlara ulaştırırken onların seviyelerini, tarihsel durumlarını, faniliklerini (finitude) gözetmek zorunda oluşu sözü iyice insani kılmıştır. İlk defa Hristiyanlıkta kutsal metinlerin tefsir hareketi olarak ortaya çıkan ve adını Hermes'ten alan her-

menötiğin Klasik ve Romantik çabaları bu sözün insanlara ulaşmasının doğası, insanın bir sözü anlamasının mahiyeti üzerine yoğunlaşmak suretiyle sözün "asıl"ına ulaşma arayışına matuf olmuştur. O kadar ki, hermenötik, "bir vahiy parçasını, kelimeler aşamasından dünya aşamasına taşıyan bilim" (Hanefi, 1977) şeklinde de tanımlanmıştır.

Bugünse başlanılan noktadan kopuk değilse bile oldukça açıklarında seyreden bir hermenötik etkinlik birikimiyle karşı karşıyayız. Genel bir kabule göre hermenötik özellikle 80'lerden itibaren felsefe ve kültürün tamamında bir hegemonyayı sahiplenmiş bulunmaktadır. Bugün sosyolojiden psikolojiye, tıptan psikanalize, hukuktan ve ilahiyattan kutsal bilimlerin yorumlanmasına, tarihten modernlik analizlerinin hepsine uzanan bir kültür yelpazesi üzerinde hermenötiğin geniş bir uygulama alanı oluşmuş bulunmaktadır. Veya şöyle diyelim: Aslında çağdaş oluşumu Schleiermacher'den başlayan, Dilthey'le birlikte tüm beşerî bilimlerin tasarımlanmasında merkezî bir role sahip olan hermenötik, o zamandan bu yana tüm bilimleri zaten etkilemiş, her bilim dalında kendine bir alan açarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak şimdiki durum biraz farklı. Şimdi tecrübe ettiğimiz koca bir kültüre hegemonya kurmuş ve günden güne bu hegemonyayı istihkam etme yolundaki biçimiyle bir hermenötikle karşı karşıyayız. Tıpkı 1950'lerle 60'larda Marksizm'in; 70'lerde de Yapısalcılık'ın kurduğu hegemonyaya benzer bir hegemonyayı bugün Hermenötik kurmuş ve tüm bilim dallarının neredeyse ortak dili haline gelmeye yüz tutmuştur. Çünkü ilk gelişim dönemlerindekinden farklı olarak şimdi yorumsamacılık salt bir tefsir disiplininin kurallarını derleyen bir bilim dalı değil, bilimlerin çoğundaki değişik yönelimler arasında bir yönelim, bilimlerin ve insanların kendi üzerlerindeki düşünümsel (self-reflection) ve eleştirel bakışlarını örgütleyen bir üst-bilim, meta-bilim (meta-science) çatısı olma özelliğini taşıyor. Bu özelliği talep ettikçe yine kendi geniş çatısı altında değerlendirilebilen, bir çeşit kendisinin radikal ver-

siyonunu temsil ettiği söylenebilecek olan postyapısalcılık tarafından metafizikçilikle suçlanıyor. Çünkü bir üst bilim olma iddiası, varlık hakkında nihai sözü söyleyebilme iddiası, evrensel ve tümel bir teşhiste bulunabilme iddiası hermenötiğin bu radikal vizyonu açısından metafizik bir özne konumu olmaksızın kotarılabilecek iddialar değildir. Bu tartışmalara daha ayrıntılı bir biçimde ileriki bölümlerde gireceğiz. Şimdilik hermenötiğin çoğu disipline yayılmış bir nüfuz alanı içinde oldukça farklılaşmış zengin bir literatüre sahip bulunduğunu belirtmek istiyoruz. Özellikle daha ziyade pozitivist görünümlerine aşina olduğumuz sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi alanların Türkiye'ye özgü istihdam koşullarında hermenötik yaklaşımın hakkının yeterince verilememiş olmasından kaynaklanan ciddi sorunlar olduğunu düşünüyoruz. Nitekim hermenötiğin bu alanlara girdiği ölçüde Türkiye gerçeğine daha uygun, daha ihtiyatlı ve değerli yaklaşımların geliştiğine şahit olabiliyoruz. Bununla birlikte Türkiye'de bu konuyla ancak yabancı kaynaklara ulaşma imkânı olanların ilgilenebildiği bir dönemi henüz atlatmış değiliz. Çünkü bu alanda fazla derinlikli olmayan bir çalışma yapabilmek için bile ulaşılması gerekli kaynaklar Türkçeye çevrilmiş değildir. Örneğin ne adı çağdaş hermenötikle özdeşleşmiş olan Gadamer'in 1960'ların başında yayımlanmış eseri (*Hakikat ve Yöntem*'i), ne onun ustası ve bugün eseri baz alınarak hermenötiği diyalog (Gadamer) ve yapıçözümü (Derrida) arasındaki bir yol ayrımına getirmiş olan Heidegger'in elli-altmış yıl önce yayımlanmış eserleri (başta *Varlık ve Zaman* olmak üzere), hatta Heidegger'in de hocası olan ve yorumsamacı yaklaşımda kesinlikle uğramadan geçilemeyecek olan Husserl'in eserlerinin birkaç küçük risaleleri dışında, maalesef hâlen Türkçeleri bulunmamaktadır.[1] Türkçede felsefi bir tartışmanın gerektirdiği

1 Bu kitabın ilk yayınlandığı 1995 yılında durum gerçekten tam da böyleydi. Ancak aradan geçen zaman içinde hermenötik ile ilgili literatürde çok ciddi gelişmeler kaydedildi. Sözkonusu temel metinlerin birçoğu

asgari bir terminolojinin bile yeterince oluşmamış olması, kuşkusuz bu eserlerin Türkçeye çevrilmesinin önüne çıkardığı zorluk olarak bir hayli caydırıcı olmaktadır. Bu alanda var olan çevirilerin çoğunun içler acısı bir durumda olması, üstüne üstlük sözkonusu literatürün Almancanın bile sınırlarını zorlayarak üretilmiş olması bu alana yaygın bir katılımı engellemektedir.

Bu alanda, yine de değerli çalışmalar yok değildir. İlk akla gelenler İlahiyat Fakültesi hocalarından felsefeci Kamran Birand'ın Dilthey ve Rickert üzerine olan çalışmaları, tarihçi Önay Sözer'in *Anlayan Tarih* isimli çalışması (Yazko, 1981) ve tabii ki Doğan Özlem Hocanın kitabımızı baskıya vermek üzereyken yayınlanan iki ciltlik çalışması (Doğan Özlem, *Metinlerle Hermenötik -yorumbilgisi- Dersleri*, İzmir, Prospero Yayınları, 2 cilt, 1994-1995) ve daha önceki çalışmaları.

Tüm bu çalışmaların, hermenötiğin Türkiye'de tanınmasında kuşkusuz önemli katkıları olmuştur. Ancak önemi özellikle sosyoloji, tarih, felsefe, psikoloji ve ilahiyat çevrelerinde günden güne hissedilmeye devam eden bu alanın nerede başlayıp nereye kadar uzandığının, belli başlı ustalarının kimler olduğu, teşekkül bağlamındaki tartışmaların mahiyeti ve bu alandaki son gelişmeleri içeren bir çalışmanın eksikliği de aynı oranda gitgide hissedilmektedir. Elinizdeki çalışma bu alandaki eksikliği giderme ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bu arada hermenötikle ilgili lisans ve lisansüstü düzeyinde izlenebilecek bir okuma programını ve bu programın içeriği hakkında özet bilgi ve değerlendirmeleri sunmaya çalıştık.

Bu amaçla birinci bölümde hermenötiğin ilk ortaya çıkışı ve felsefi bağlamını, hermenötiğe genel bir giriş biçi-

---

Türkçeye çevrildiği gibi hermenötik temalar veya öncü şahısları üzerinde çok sayıda Türkçe çalışma da yapılıp yayınlandı. Bu çalışmaların bir değerlendirmesini içeren müstakil bir bölüm elinizdeki kitabın bu baskısının sonuna eklenmeliydi. Bir hayli çoğalmış olan bu yayınları detaylı bir tartışmasına ve değerlendirmesine girmeden yapmaya çalıştık.

minde vermeye çalıştık. Bu bölümde hermenötikçiler arasında genel olarak teşhis edilegelen üç ana eğilimin yanı sıra arabulucu karakteriyle temayüz eden Paul Ricoeur'u dördüncü bir eğilim olarak yerleştirmeye çalıştık. İkinci bölümde 'Çağdaş Hermenötikçiler Arasındaki Tartışmalar' başlığı altında özellikle sözkonusu tartışmaların en fazla yoğunlaştığı yer olan Gadamer'in yorumsama probleminin evrenselliği iddiasının genel bir özeti ve değerlendirmesine karşı Habermas, Ricoeur ve Betti'nin buna itirazları ve Gadamer'in bunlara yanıtının değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Bu alanda yapılan tartışmaları mümkün olduğu ölçüde ilk kaynaklarından aktarmaya dikkat ettik. Ulaşamadığımız orijinal kaynaklar henüz İngilizceye çevrilmemiş kaynaklar oldu. Ancak o tür durumlarda ikinci el anlatımları atıfta bulunarak kullanmaktan çekinmedik. Üçüncü bölümde ise 'Postmodernizm ve Hermenötik' genel başlığı altında bu ikisinin birbiriyle ilişkilerinin mahiyeti irdelendi. Özetle her ikisinin yükselişinin aynı dönemlere tekabül etmesinin tesadüf olmadığı vurgulanabilir (vurgulandı). Her ikisinde birbirine paralel giden temalar olmasının yanı sıra birbirlerinden beslendikleri kanalların olduğu bir gerçek. Ancak bazen birbirleriyle karıştırılmalarına yol açan ilişkilerinin gerçeğini ortaya koymak yaşadığımız kültürün soykütüğünü ortaya çıkarmak açısından önemli olacaktır. Bu amaçla postmodernizmi daha fazla besleyen hermenötiğin postyapısalcı kanadının bir profili çıkarılmaya çalışıldı. Hermenötikte yolları çatallanan ve aralarındaki diyaloğun ciddi ufuklar açacağına inandığımız Gadamerci diyalogcu tutumla postyapısalcı Derrida'nın yapıbozumcu tutumunun bir muhasebesine girişildi. Aynı bölümde modernliğin henüz bitmemiş olduğunda ısrar eden yeni-modernist görüşlerin modernliğe atfettikleri düşünümsellik vasfının hermenötik bağlamda değerlendirilmesinin uygun olacağını düşünerek, modernlik hakkında bir hayli değişik bir yaklaşım denemesi yaptık.

"Bu arada üç kişilik kolektif bir çalışma yapmak" üzerine bir şeyler söylemek gerekiyor galiba. Çünkü Türkiye'de bu tarz çalışmanın pek yaygın olmadığı bir gerçek. Bu gerçek böyle çalışmaların garip karşılanmasına yol açabilecek bir değerlendirme ölçütünü kaim kılıyor. Bu da kanaatimizce düşünce bünyemizde atar damarların oluşmasını engelleyen bir şey. Bir konu üzerinde toplu bir biçimde kafa yorup bir konuda düşünce damarlarına yol açan teşekküller oluşmuyor ülkemizde. Çalışmalar alabildiğine bireysel dünyaların yalnızlığında bunalıyor. Paylaşılmayan düşüncelerin paranoid saikleri ve sonuçları daha belirgin hale geliyor ilh... Oysa biz her birimizin yorumsamacı problemle farklı kanallardan da olsa var olan ilgilerimizi toplayıp paylaşarak bu alanda sağlam bir zemin oluşturduktan sonra, bizi bu alanla ilgili kılan kulvarlarımıza geri dönme konusunda birbirimizi serbest bırakma niyetiyle hareket ettik; bunun çok büyük faydalarını gördük. Takdir edilmeli ki, sözkonusu faydaları burada saymaya kalkışırsak ne yaptığımız işin doğasına uygun bir iş yapmış oluruz, ne de hakikaten bu işten bir fayda istihsal etmiş olduğumuzu kanıtlayabiliriz. Hatta bu durumda hiçbir fayda istihsal etmemiş olduğumuzu daha kolay kanıtlamış oluruz. Kendi özel çalışmalarımızda, birimiz (Göka) psikiyatri bağlamında hermenötiğin muhtemel bağlamlarını araştırırken, birimiz (Topcuoğlu) aynı bağlamların sosyolojide nasıl kurulabileceği üzerinde düşünmeye çalışmakta, bir diğerimiz de (Aktay) hem sosyolojide hem de kutsal metinlerin tarih içindeki oluşum koşulları ve anlaşılmalarındaki sorunlarla, dolayısıyla bir miktar meslekten olmayan ilahiyatla ilgili hermenötik bağlamı yakalamaya çalışıyoruz. Her birimiz kendi alanlarımızda, bölümlerimizde verdiğimiz derslerde yoğun olarak duyduğumuz kolektif ihtiyaca karşılık verirken faydalı bir geleneğin tesisinde bir katkımız olsun istedik.

Çalışma her birimizin kendine ayrılan bölümler üzerinde öncelikle bağımsız olarak çalışmasından sonra herkesin di-

ğerinin metni üzerinde diğerinden neredeyse daha az olmayan katkılarıyla oluştu. Bu nedenle Erol Göka'nın 'Freud ve Felsefe'yle ilgili oldukça teknik bir psikiyatri bilgisi gerektiren bölümünün dışındaki bölümler her birimizin eşite yakın katkısını içermektedir.

Bu arada kolektif bir çalışma olması itibariyle gerek kitabın isminin, gerekse kitaptaki birçok tartışmada tutum gerektiren konularda bir zorluğumuzun olduğunu belirtmemiz gerek. Öncelikle belirtelim ki, söze öncelik vermenin gerektirdiği felsefi ve politik konumlarda biz yazarların birbirimizi bağlayıcı hiçbir anlaşmamız yoktur. Ayrıca kitabın ismi (*Önce Söz Vardı*) hepimizin sözün yeriyle ilgili tartışmada sözü üstün tutan bir tavrı benimsediğimiz anlamına gelmemeli -isim, daha ziyade hermenötik tartışmayı tarih boyunca karakterize edegelmiş olan bir motto'ya gönderme yapmak üzere tercih edilmiştir.

Yine kitabın ismiyle ilgili ikinci bir nokta, *Kitab-ı Mukaddes*'te Yuhanna İncilinin ilk sözüne gönderme yapılacak olursa oradaki sözün özüne uygun olanının "başlangıçta söz vardı" şeklinde olmasıdır. Kuşkusuz "önce" ile "başlangıçta" olmak arasında teolojik bakış açısından kayda değer bir fark vardır. Çünkü teoloji Kelâmla, sözle ilgili tartışmayı, doğrudan Tanrı'nın sıfatlarıyla ilgili tartışmanın hizasında yürütmektedir. Söze atfedilen mutlaklığın teolojik değeri metinlerin anlaşılmasıyla ilgili tartışmalara önemli etkide bulunmuştur. Hermenötik geleneğin Hristiyan kutsal metinlerin anlaşılmasıyla ilgili sorunlarla çok yakından ilgili olmasının, bu gelenek içindeki birçok tartışmanın teolojik bir içeriğe sahip olmasını kaçınılmaz kıldığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda yukarıda Derrida'yla Gadamer'in tartışmasına atfen zikrettiğimiz ve ileriki sayfalarda "huzur metafiziği" kavramıyla karşılamayı seçeceğimiz bulunuş metafiziğinin bir bütün olarak böylesi bir teolojik içeriğe sahip olduğunu okuyucu fark edecektir. Ancak tüm teolojik içeriğine rağmen hermenötikle ilgili bilgi disiplini teolojik bilgi disiplinine bir bütün olarak

hiçbir zaman tâbi olmak zorunda kalmamıştır. Hermenötik daha ziyade kendisini doğuran ve zaman içinde şekillendiren şartlara tâbî olmuş, dilin dalgalanışının hikmetinden sual sormaya yönelmiştir. Şimdi kesinlikle şu söylenebilir: Artık sözün "başlangıçta" mı yoksa "önce" mi var olduğu sorusunun cevabı *Kitab-ı Mukaddes*'teki 'asl'ına sadık olmayı gerektirecek bir bağlamsal zorlamaya tâbî değildir.

Dil konusunda da herhangi bir saplantımızın olduğu söylenemez. Bir anlamı verme konusundaki en işlevsel ve en yaygın terimleri kullanmaya çalıştık. Fenomenoloji (görüngübilimi), epistemoloji (bilgikuramı), ontoloji (varlıkkuramı) diyalektik (eytişim) gibi kavramların Türkçelerini yazının okunmasını güçleştirdiği gerekçesiyle kullanmamaya özen gösterdik. Bu kavramların orijinal dillerinden Türkçeye taşınmış halleri halen daha iyi anlaşılıyor. Tabi öbür türlüsüne aşina olanlar adına konuşma hakkı sağlamıyor bu, daha yaygın bir anlayışa referansla öyle diyebiliriz. Sanırız dil konusundaki eleştiriler, bu ihtimamın arkasından ancak siyasi temelli tercihler açısından getirilebilir. O konuda da bir tartışmanın içine girme eğilimine sahip değiliz.

Bu arada bir de teşekkür: Önce birbirimize. Kolektif bir çalışmayı kavgasız, gürültüsüz yüzümüzün akıyla tamamladığımız için. İnsanların bir arada bulunmaları gerekiyorsa ne coğrafi ne disipliner-branşsal ve ne de yaşın bir engel oluşturamayacağını kanıtladığımız için. Bu arada eşlerimize! Her biri evdeki iş bölümünde bir miktar daha fazla yük yüklenerek bizi çalışma ortamında rahat bıraktıkları için, değil tâbî ki...

Mart, 1995

Ankara, Konya

Erol Göka, Abdullah Topcuoğlu, Yasin Aktay